

OKUL ÖNCESİ DÖNEM RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDAKİ DİL SANATLARININ İNCELENMESİ

Damla PEKTAŞ⁽¹⁾, Saniye Bencik KANGAL⁽²⁾

¹Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi, ²Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi

ÖZET

Bu araştırma okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarının içerisindeki dil sanatlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilmiş 'Kitap Kayıt Formu' kullanılmıştır.

Araştırmanın örneklem grubunu Ankara'da bulunan bir üniversiteye bağlı anaokulun kitaplığında yer alan 180 adet resimli çocuk kitabı oluşturmaktadır.

Kitap Kayıt Formundan elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimleyici istatistik (frekans, yüzde ve ortalama) ve parametrik testler (Bağımsız t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Korelasyon Testi) kullanılmıştır. Araştırmanın amacına yönelik olarak toplanan veriler, SPSS 22.0 paket programı yardımı ile değerlendirilmiştir. Verilerin karşılaştırılmasında anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, araştırmada incelenen kitaplardaki dil sanatları kullanım sayısının dağılımı ve kullanım ortalamaları saptanmıştır. Bunun yanı sıra dil sanatları ile kitabın çeviri olup olmaması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p < 0.05$).

Bu bulguların yanı sıra, her bir dil sanatının kullanım sıklığının birbiri ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmadan elde edilen bazı dil sanatları betimlenmiş ve çocuğa görelilik bakımından tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Metafor, Deyim, Okul Öncesi, Çocuk Kitapları, Dil Sanatları

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın kapsamına, önemine, amacına, varsayımlarına ve sınırlılıklarına yer verilmektedir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Tüm insanlar belirli becerileri kazanmak için doğuştan bir altyapıya sahiptirler. Normal gelişim gösteren bir bireyde kas ve kemik gelişimine bağlı olarak önce emekleme, sonra ayakta durabilme ve sonunda yürüme gerçekleşir. Dil gelişimi de benzer ancak daha karmaşık bir süreçten geçer. Bu süreçte beyin gelişimi önemli bir yapıtaşdır. Bunun yanı sıra çocuğun içinde bulunduğu kültür ve iletişim kuracağı sosyal ortam da dil gelişimini doğrudan etkilemektedir (Topbaş, 2006).

Kalıtımın öğrenme sürecindeki etkisi kabul edilebilir bir gerçektir. Ancak bu süreçte çevre de kalıtım kadar önemli bir rol oynamaktadır. Uyarın açısından zengin ve donanımlı bir çevre yaratmak için de önce aileye sonra eğitimcilere büyük görev düşmektedir.

Genellikle üç yaşında başlayan ve altı yaşında sona eren okul öncesi dönem, dil gelişiminin aşama aşama gözlemlenebildiği önemli bir yaşam dilimidir. Bu dönemin başında en temel haliyle var olan dil, dönemin sonlarına doğru yükselen bir bina haline gelir. Bina için gerekli olan malzemeler ise çocuğa sunulan herşeydir. Çünkü çocuğa iyi ya da kötü sunulan herşey, onun gelişimini olumlu veya olumsuz yönde etkileyecektir.

Gelişimsel olgunlaşmanın gerçekleştiği bu süreçte çocukların temel dil becerilerinin üzerine dilin inceliklerini ekleyebilmesi açısından içerisinde buldukları çevre ayrı bir önem arz eder. Çevrenin uyaran açısından zengin olması ve sosyal etkileşim bu süreçte önemlidir. Sosyal etkileşim; çocukla birebir kurulan her türlü iletişim başta olmak üzere oynanan oyunlar, okunan öyküler-masallar, söylenen ninniler-şarkılar-tekerlemeler ve birlikte yapılan gezilerden oluşan sosyal bir yelpazedir.

Çocuğun dil gelişiminin yapı taşlarından biri olan çocuk kitapları, hem çocuğun hayal dünyasına hitap etmesi açısından hem de kullandığı dil ve anlatım özellikleri açısından önemli bir araçtır. Bu aracın etkili kullanılabilmesinde kitap içerisindeki cümlelerin uzunluğu kısalığı, içerisinde geçen sözcükler, vermek istenilen mesaj, metnin anlaşılabilirliği ve kullanılan dil sanatlarının hepsi başlı başına üzerinde düşünülmesi gereken konulardır. Özellikle okulöncesi döneme hitap eden kitaplarda sade, anlaşılır ve aynı zamanda yaş dönemine uygun zengin bir dil kullanımı ayrı bir maharet gerektirmektedir (Ural, 2013).

Bu bağlamda dil ve anlatımın bir dalı olan dil sanatları, üzerinde durulması gereken bir konudur. Okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarında kullanılan dil sanatlarının nicelik ve nitelik açısından incelenmesi ve bu öğelerin söz konusu yaş grubuna uygunluğunun tartışılması önem arz etmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada; okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarının içerisinde kullanılan dil sanatlarının (mecazlar, deyimler, benzetmeler ve kişileştirmeler) incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Okul öncesi dönem, çocuğun gelişimi açısından son derece önemli bir dönemdir ve geleceği belirleyen özellikler bu dönemde kazanılmaktadır. Genetik faktörler olgunlaşmayı beklerken, çevre ise ortaya çıkan becerilerin gelişimini destekleme konusunda gerekli fırsatları sağlar. Bu özellikli dönemde çocuğun potansiyelinin olabildiğince en üst seviyeye çıkarılması ancak bu dönemin sağlıklı, bilinçli ve anlamlı bir şekilde geçirilebilmesine bağlıdır. Araştırmalar, çocukların büyüme ve gelişimini destekleyen deneyim fırsatlarının, gelişimin hassas olduğu dönemlerde sağlanmasının önemini vurgulamaktadır (Çalışandemir, 2014).

Bu dönemde çocuğa sağlanacak çevrede ilk etapta aileye önemli görevler düşmektedir. Çocuk ve anne-baba arasındaki etkileşim bu sürecin mihenk taşıdır. Bu etkileşim doğrudan konuşarak veya davranışlarla gerçekleştirilebileceği gibi dolaylı olarak bazı materyaller aracılığıyla da gerçekleştirilebilir. Bu materyaller çocuklar için hazırlanmış oyun ve oyuncaklar, kuklalar, resimli eğitici kartlar, sanat malzemeleri ve çocuk kitapları olabilir. Tüm bu materyaller uyarıcı çevrenin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Çocuk aktif öğrenmeyi bu materyaller eşliğinde hoş vakit geçirerek gerçekleştirmektedir. Ancak bu materyallerin seçiminde yine başta aileler olmak üzere uzman ve eğitimcilerin titiz davranması gerekmektedir. Seçilen materyallerin en önemli ve ortak özelliği duylara, zihne ve ruha hitap etmesi olmalıdır (Şirin, 2000).

Bunlar içerisinde çocuk edebiyatı ise başlı başına bir çalışma alanıdır. Çocuğun ilk defa kitap ile tanışmasını sağlayan bu alanın ürünleri gelişimsel ve eğitimsel açıdan bazı kriterlere sahip olmalıdır.

Çocukların hayal dünyalarına hitap ettiği kadar dil gelişimlerine de önemli katkılar sunan resimli çocuk kitaplarının dil özellikleri niceliksel ve niteliksel açıdan tartışılması gereken bir konudur.

Alan yazında çocuk kitaplarını belirli kriterlere göre inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar, hazırlanan kitaplarda gerekli unsurlara dikkat çekerek çocuk kitabı yazarlarına, ressamlarına, yayınevlerine ve çocuklara bu kitapları sunacak eğitimcilere ve ailelere yol gösterici bir işleve sahiptir. Bu açıdan söz konusu alana yönelik çalışmaların artırılması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Literatürde çocuk edebiyatında dil sanatlarının incelenmesi ile ilgili çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda çocuk kitaplarındaki dil sanatlarını farklı değişkenlere göre inceleyen ve betimleyen bu çalışmanın ilgili alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma sonunda elde edilen bilgilere göre çocuk kitabı yazarlarına, bu alanda araştırma yapan akademisyenlere, eğitimcilere ve ailelere bu açıdan somut öneriler verilebilecektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren, örneklem grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarının içerisinde kullanılan dil sanatlarının (mecazlar, deyimler, benzetmeler ve kişileştirmeler) incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiş bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın nicel kısmında araştırma sonucunda toplanan veriler çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmanın nitel kısmında araştırmanın ana sorusu olan okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarındaki dil sanatları nelerdir ve bunların düzeyi nelere bağlıdır problem sorgulamaya yönelik olarak durum çalışması yapılmış ve veri toplamak amacıyla doküman incelemesi yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini, 2014-2015 eğitim öğretim yılında Ankara İl'inde bulunan üniversitelerin anaokullarındaki çeşitli yayınevleri ve yazarlara ait resimli çocuk kitapları oluşturmaktadır.

3.3. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara İl'inde bulunan bir üniversiteye bağlı anaokulundaki çeşitli yayınevleri (26 yayınevi) ve yazarların (98 farklı yazar) kitaplarından oluşan, farklı yıllarda basılmış (1981-2014), 180 adet resimli çocuk kitabı oluşturmaktadır.

3.4. Örneklem Seçiminde Göz Önünde Bulundurulmuş Ölçütler

Bu tez çalışması kapsamında resimli çocuk kitapları seçilirken aşağıdaki ölçütler göz önüne alınmıştır:

- Örnekleme alınan tüm kitaplar rastgele seçilmiştir.
- Bir yazara ait maksimum dört kitap seçilmiştir.
- Tek yazarlı kitaplar örnekleme alınmıştır.
- Seri kitaplardan maksimum üç kitap örnekleme alınmıştır.
- Kitap künye bilgisi eksik kitaplar örnekleme alınmamıştır.
- Örnekleme alınan kitapların ilk baskısı incelenmiştir.

Araştırmanın amaçlarına bağlı olarak çalışmada, örneklem olarak belirlenen yuva ve anaokulunda mevcut olan; farklı yayınevleri ve yazarların kitaplarından oluşan, 180 adet resimli çocuk kitabı yer almıştır.

Araştırmanın yürütüldüğü anaokulunun seçilme nedeni ise bu anaokulunun kitaplığının nicel (toplam 952 adet kitap) ve nitel açıdan (yayınevi, yazar ve basım yılı çeşitliliği) evreni temsil ettiğinin düşünülmesidir. Diğer üniversitelere bağlı anaokullarında bulunan resimli çocuk kitaplarının, örneklem olarak seçilen anaokulunda bulunan kitaplarla benzerlik gösterdiği araştırmacı tarafından tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen tüm kitaplar “Kitap Kayıt Formu” içerisinde yer alan maddelere uygun olarak kaydedilmiştir. Her kitap için kaydedilen “Kitap Kayıt Formu” araştırmacı tarafından gerekli kaynaklardan yararlanılarak titizlikle doldurulmuştur.

3.5. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından, okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarının içerisindeki dil sanatlarını tespit etmek amacıyla oluşturulmuş ‘Kitap Kayıt Formu’ kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan ‘Kitap Kayıt Formu’ iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; kitap künyesi ve içerik kısımlarından oluşmaktadır. Kitap künyesi; kitabın adı, yazarı, yayınevi, yayım yılı, resimleyen kişi ve çeviren kişi başlıklarından oluşturulmuştur. İçerik kısmında ise dil sanatları; deyimler, mecazlar, kişileştirmeler ve benzetmeler olmak üzere 4 kategori yer almaktadır.

Seçilen her kitap için ‘Kitap Kayıt Formu’ araştırmacı tarafından doldurulmuştur.

3.6. Veri Toplama İşlemi

Verilerin toplanması amacıyla içerik analizi yapılmıştır. Araştırma verilerini toplamak amacıyla örneklem olarak seçilen anaokuluna gidilerek, toplam 952 kitap içinden, rastgele örneklem toplama yöntemine göre seçilmiş 180 kitap “Kitap Kayıt Formu” üzerine uygun bir şekilde araştırmacı tarafından tek tek doldurulmuştur.

3.7. Verilerin Analizi

Kitapların incelenip kitap kayıt formuna işlenmesinden sonra elde edilen bilgiler değerlendirilmeye alınmıştır. Kitaplardan elde edilen veriler kodlanmış ve istatistiksel işlemlerin yapılması için bilgisayarda SPSS paket programına aktarılmıştır.

Kitap kayıt formundan elde edilen verilerin çözümlenmesinde, betimleyici istatistik (frekans (f), yüzde (%)) ve ortalama (X) yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Dil sanatları kullanım düzeyinin kitabın yazarının cinsiyetine ve kitabın çeviri olup olmamasına göre anlamlı farklılığını belirlemeye yönelik olarak bağımsız t testi; dil sanatları kullanım düzeyinin basım dönemine göre anlamlı farklılığını belirlemeye yönelik olarak tek yönlü varyans analizi (Anova) testi; herbir dil sanatının kullanım düzeyinin değişiminin çoklu karşılaştırması için LSD testi ve dil sanatlarının kullanım düzeyleri arasındaki ilişkiyi göstermek için basit korelasyon analizi uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan t testi, ANOVA (tek yönlü varyans analizi) ve korelasyon analizi parametrik testler olup, güvenilirliği ve geçerliliği parametrik olmayan ki-kare vb. testlere göre çok daha yüksektir. Araştırma verileri normal dağılım gösterip parametrik olma ilkelerini karşıladığından parametrik olan bu analizler kullanılmıştır.

Verilerin karşılaştırılmasında anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir. Araştırmanın amacına yönelik olarak toplanan veriler, SPSS 22.0 paket programı yardımı ile değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. İncelenen kitaplardaki dil sanatları kullanım sayısının dağılımı

Kullanılan Dil Sanatı Sayısı	Deyim		Mecaz		Kişileştirme		Benzetme	
	n	%	n	%	n	%	n	%
0	39	21,7	74	41,1	99	55,0	114	63,7
1	38	21,1	53	29,4	41	22,8	39	21,7
2	32	17,8	23	12,8	21	11,7	20	11,1
3	17	9,4	12	6,7	6	3,3	1	,6
4	20	11,1	10	5,6	8	4,4	4	2,2
5 ve üstü	34	18,9	8	4,5	5	2,9	2	1,1
Toplam	180	100,0	180	100,0	180	100,0	180	100,0

örnekleme alınan kitapların %21,7'sinde hiç deyim kullanılmadığı ve %18,9'unda 5 ve daha üstünde deyim kullanıldığı görülmüştür. İncelenen kitapların %41'inde hiç mecaz ifade görülmezken, 5 ve daha üstü mecaz kullanımına %4,5'inde rastlanmıştır. Kişileştirme sanatı, incelenen kitapların %55'inde hiç yokken, 5 ve daha üstü kullanımı kitapların %2,9'unda görülmüştür. Benzetme sanatı, incelenen kitapların %63,7'sinde hiç yokken, kitapların %1,1'inde 5 ve üstü kullanım görülmüştür.

Tablo 2. İncelenen kitaplardaki dil sanatlarının kullanım ortalamaları

Dil Sanatları	n	\bar{x}	ss
Deyim	180	2,64	2,686
Mecaz	180	1,21	1,461
Kişileştirme	180	,91	1,401
Benzetme	180	,60	,995

örnekleme alınan kitapların deyim ortalaması 2,64; mecaz ortalaması 1,21; kişileştirme ortalaması 0,91; benzetme ortalaması 0,60 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Dil sanatları kullanım düzeyinin kitabın anadiline göre değişimi

Dil sanatları	Kitabın anadili	n	\bar{x}	ss	t	df	P
Deyim	Türkçe	127	2,34	2,32	-2,396	178	,018
	Çeviri	53	3,38	3,30			
Mecaz	Türkçe	127	,94	1,20	-3,935	178	,000
	Çeviri	53	1,85	1,80			
Kişileştirme	Türkçe	127	,90	1,52	-,117	178	,907
	Çeviri	53	,92	1,07			
Benzetme	Türkçe	127	,57	1,00	-,525	178	,600
	Çeviri	53	,66	,97			
Toplam		180					

Araştırma sonuçlarına göre dil sanatları kullanım düzeyi, bu sanatlardan deyim ve mecaz da kitabın çeviri olup olmamasına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Kişileştirme ve benzetme sanatları ise anlamlı farklılık göstermemiştir. Çeviri olan kitaplarda deyim ve mecaz kullanımı çeviri olmayanlara göre daha yüksek ve bu durum istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 5. Dil sanatları kullanım düzeyleri arası basit korelasyon analizi

	1	2	3	4
1.Deyim	1,000			
2.Mecaz	,512	1,000		
3.Kişileştirme	,206	,370	1,000	
4.Benzetme	,197	,231	,373	1,000

Araştırma sonuçlarına göre, dil sanatlarının kullanımları bir biri ile anlamlı ilişki içerisinde. Korelasyon değerlerine göre, deyim ile mecaz arasında pozitif orta düzeyde bir ilişki vardır (,512). Yani deyim kullanımı arttıkça mecaz kullanımı da orta düzeyde artmakta, deyim kullanım düzeyi düştükçe, mecaz kullanım düzeyi de orta düzeyde azalmaktadır. Benzetme ve kişileştirme arasında pozitif orta düzey ilişki söz konusudur (,373). Benzetme kullanımı arttıkça kişileştirme kullanımı da orta düzeyde artmakta, benzetme kullanım düzeyi düştükçe, kişileştirme kullanım düzeyi de orta düzeyde azalmaktadır.

TARTIŞMA

Resimli çocuk kitaplarının içerisindeki dil sanatlarını çeşitli değişkenlere göre inceleyen ve betimleyen bu çalışmada, elde edilen veriler uygun istatistiksel yöntemlerle hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular, bu bölümde ilgili alan yazın bağlamında tartışılacaktır.

İncelenen çocuk kitaplarında en fazla kullanılan dil sanatının “deyim” olduğu görülmektedir. Bunun bir nedeni; dilimizin deyim açısından oldukça zengin olması hatta öyle ki kullandığımız pek çok sözcük öbeğini deyim amacıyla ya da deyim olduğunu bilmeden kullanmamız olabilir. Söz gelimi, incelenen kitapların pek çoğunda rastlanan “merak etmek” ve “fark etmek” deyimleri bunlara birer örnektir. Bir diğer nedeni kitapta anlatılan duyguyu veya olayı vurgulamak için yapılmış olabileceğidir.

İncelenen kitaplarda rastlanan bazı deyim örnekleri ise şu şekildedir:

“Sevinçten havalara uçmak” (Dayıoğlu, 1998: s.11).

“Canı yanmak” (Çınaroğlu, 2005: s.14).

“Merak etmek” (Rogeon, 2008: s.2).

“Fark etmek” (Kolektif, 2009: s.12).

“Dili damağı kurumak” (Şahinkanat, 2013: s.14).

“Kalbi paramparça olmak” (Mallinos, 2008: s.18).

İncelenen resimli çocuk kitaplarında kullanılan deyimlere bakıldığında “sevincinden havalara uçmak” “canı yanmak” gibi basit deyimler metin içerisinde bir nebze anlaşılabilirken; “dili damağı kurumak” ya da “kalbi paramparça olmak” gibi karmaşık deyimlerin okul öncesi dönemde olan bir çocuk tarafından anlaşılması pek mümkün olmayacağı düşünülmektedir.

Çizgi film ve animasyonlarda kullanılan deyim ve atasözlerini tespit etmek amacıyla Şahin ve Beştaş tarafından 2012 yılında yapılan yüksek lisans çalışmasında ise; 5 farklı çizgi filmin 10’ar (yaklaşık 600 dakika) bölümü izlenmiş ve toplamda 344 deyim ve atasözü tespit edilmiştir. Bunlardan 342 tanesi ise deyimdir. Toplamda elde edilen deyimlerin 223 tanesi farklıdır. Araştırmanın öneri kısmında ise dilin bu öğelerine çocukların seviyesine uygun olarak yer verilmesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır.

Baş (2005), tarafından çocuk dergileri üzerine yapılan bir araştırmada, 5 farklı çocuk dergisinde bulunan temel kelime hazinesi, deyim ve atasözleri tespit edilmiştir. Dergilerin kelime hazineleri, Karadağ (2005) ve Kurdayıoğlu'nun (2005) verileri ile karşılaştırılmış ve çocuk dergilerinin % 43 oranında öğrencilere uyum sağladığı tespit edilmiştir.

Bulgulara göre dil sanatları kullanım ortalaması sıralamasında deyim takiben mecaz, kişileştirme ve benzetme söz sanatı gelmektedir.

Çocuk yazınlarında yazarların çok fazla dolaylı ve mecaz ifade içeren anlatımlara yer verilmesi çok uygun olmayacaktır. Çünkü okul öncesi dönemde olan çocuk dolaylı ve mecazlı söylemleri anlamakta güçlük çekebilir. Bu da anlatılan öyküye ya da masala hakim olmasını zorlaştırabilir. Kısa, kurallı cümleler oluşturulmalı ve canlı, akıcı bir anlatım tercih edilmelidir. Özellikle okul öncesi çağı çocukları için hazırlanan kitaplarda; çocukların günlük hayatlarında kullandıkları sözcüklere ağırlık verilmelidir. Ancak belli bir dönem sonra çocukların kelime hazinelerini geliştirmek amaçlı yer yer farklı sözcüklere de yer verilmelidir. Bilinmeyen sözcükler gerektiği yerde okuyucu tarafından çocuğa açıklanmalıdır (Kardaş ve Alp, 2013).

Araştırma kapsamında incelenen kitaplardaki mecaz sayısı ortalamasına bakıldığında kitaplarda kullanılan ortalama mecaz sayısı 1'dir. Kitaplarda rastlanan mecaz kelimelere örnek olarak;

“Çiçeğin güzelliğine bayıldım” (Dayıoğlu, 1998: s.6).

“Yanağıma kocaman bir öpücük kondurdu” (Rogeon, 2008: s.2).

“Yumuşak bir bir ses” (Civardi, 2008: s.13)

“Annemin kucağında mayalanıyordum” (Ongun, 2009: s.1).

“Gözlerinden hüznün akıyordu” (Mallinos, 2008: s.14).

cümleleri verilebilir.

Yukarıdaki cümlelerin içerisinde geçen sözcükler ve cümlelerin bir kısmı genellikle çocukların günlük hayatlarında kullandıkları ifadelerdir. Dolayısıyla çocuk “Yumuşak, tatlı bir ses” ifadesinde kastedilenin “güzel, kulağa hoş gelen ses” olduğunu kavrayabilecektir. Yine aynı şekilde “çiçeğin güzelliğine bayıldım” örneğinde beğenme duygusunun vurgulandığını sezebilecektir. Çocuk sezgisel olarak bu yorumu getirebilecektir. Çünkü muhtemelen çevresinde bu şekilde ifadelere daha önce şahit olmuştur. Dolayısı ile çocuğun bilincinde bu bilgi mevcuttur. Aynı ifade ile tekrar karşılaştığında da bu bilgiye bağlı olarak öngörülü yaklaşabilecektir (Maury, 1987/2008). Ancak “Annemin kucağında mayalanıyordum” ve “Gözlerinden hüznün akıyordu” örneklerinin okulöncesi dönemdeki bir çocuk için anlaşılması güç görünen ifadeler olduğu düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde, deyim ve mecaz kullanımı çeviri olan kitaplarda daha yüksek bulunmuştur. Bunun en önemli nedeni çevirisi yapılan dildeki

bir sözcüğün ya da sözcük öbeğinin Türkçe’de tam karşılığının olmaması ve buna bağlı olarak çeviri yapan yazarın buna karşılık kendi dilinde bir deyim veya deyiş geliştirmesi olabilir.

Çocuk kitaplarının yabancı dilden anadile çevrilmesi ile ilgili araştırmalara bakıldığında; çevirmenden beklenen yaklaşım; çevrilen kitabın ritim ve matematiğini bozmadan hedef metinde kolaycılığa kaçmadan en uygun sözcük ve sözcük öbeklerini bulunması gerektiğidir. Bu noktada çevirmenin anadile ve söz konusu yabancı dile hakimiyeti çok önemlidir (Beykan, 2012).

Metaforların bir dilden başka bir dile çevrilirken kültürel bağlamda özel bir operasyon gerektirdiğini inceleyen başka bir çalışmada kaynak ve hedef dilin karşılaştırılmasının yeterli düzeyde yapılması önerilmektedir (Chanda,2012). Örneğin, yabancı dilde çok yağmur yağdığını vurgulamak amaçlı kullanılan “Gökten kedi köpek yağıyor” deyimini dilimize çevrilirken kültürel bağlam eksikliğinden dolayı yanlış olacaktır. Bunun yerine “bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor” demek daha anlamlı olacaktır.

Genel olarak dil sanatları arasındaki ilişkinin anlamlı bulunmuş olması, söz sanatları arasındaki yakın akrabalığı göstermektedir.

Sznajder (2010), İngilizce ders kitaplarında yer alan metaforları ve bu metaforların dil eğitimine katkısını incelediği çalışmasında, literatürdeki metaforların kitaplarda kullanım durumunun yetersiz olduğunu ortaya koymakta ve eğitimin kalitesini arttırmak adına daha fazla kullanılmasını önermektedir.

Mürsel (2009) tarafından karikatür ve kısa öykülerin deyim ve atasözlerinin öğrenilmesinde katkısının incelendiği yüksek lisans tez çalışmasında karikatür kullanımının deyimlerin anlamlarının kavranmasında etkili olduğu bulunmuştur. Çalışmanın öneri kısmında Resim, Resim, öykü ve görsel öğelerin öğretimi kolaylaştıran öğeler olduğunun altı çizilerek sözcüklerin ya da söz dizilerinin anlamlarını kavratırken öykülerden, resimlerden sıkça yararlanılması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Vosniadou (1986), metafor anlama okulöncesi yıllarda başladığını, aslında öngörülebilir dilsel ve durumsal bağlamlarda ortaya çıkan birkaç mecazi ifadeler ile sınırlı olduğunu; sonrasında daha çeşitli metaforik alanı kapsayacak şekilde çocukların bilgi ve işleme yeteneklerini artırarak hızla geliştiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde Dale (1976) 5-6 yaş grubundaki çocukların konuşmalarının yetişkininkinden büyük ölçüde bir fark göstermediğini rapor etmiştir. Buna rağmen bunları onaylamayan dilbilimciler de mevcuttur. Palermo ve Molfese (1972) önemli söz dizimsel becerilerin okul çağında oluştuğunu not etmişlerdir. Menyuk (1963, 1964) yardımcı fiil, zamir ve bağlaçların gelişimi için Palermo ve Molfese ile aynı görüştedir. Muma (1978) okul yıllarını mesajların koordinasyon dönemi olarak adlandırmıştır (Owens, 1996).

Goodman (2003), öğrenmenin birikimli bir süreç olduğunu ve ilköğretimin birinci basamağındaki öğrenmelerin bilişsel ve duyuşsal açıdan sonraki öğrenmelere temel oluşturduğunu belirterek; ilköğretim birinci basamak düzeyinde metaforlara bilinçli bir biçimde yer verilmesinin gerekliliği vurgulamaktadır.

Şeyihoğlu ve Gencer tarafından 2011 yılında yapılmış Hayat Bilgisi Öğretiminde “Metafor” Tekniğinin Kullanımı (2011) başlıklı çalışmada ilköğretim öğrencilerinin vücudumuzdaki iç organları bir yönüyle birşeye benzetmeleri ve bunun nedenini açıklamaları istenmiştir. (Örneğin; kalp “ya benzer. Çünkü;). Çalışma sonunda öğrencilerin organları genellikle gündelik yaşamdaki nesnelere benzettigi ve işlev açısından bu nesnelere özdeşim kurabildikleri ortaya çıkmıştır.

Çalışkan (2009) tarafından Cemil Meriç’in “Bu Ülke” eserindeki kitap metaforlarının incelendiği bir çalışmanın sonunda; metaforun söz figürü olmanın ötesinde gerçekliği, bilgiyi kavramada alternatif yorumlar getiren, kimi zaman kendine özgü bir gerçeklik, bilgi üreten bir mekanizma olduğu yorumuna varılmıştır.

Arslan ve Bayrakçı (2006), metaforlar ve onların eğitimsel amaçlı kullanımlarını kuramsal olarak inceledikleri çalışmalarında, ilk önce metaforlar ile ilgili temel kavramları açıklanmış ve bu kavramları somut örneklerle gözler önüne sermişlerdir. Daha sonra ise metaforların eğitim öğretim alanında kullanımına yönelik açıklamalar yapmışlardır. Ayrıca öğrenme ortamı içerisinde metaforların öğretim amaçlı olarak kullanımlarında dikkat edilmesi gereken noktaları belirtmişler ve çeşitli önerilerde bulunmuşlardır

Tüm bu çalışmalara bakıldığında metaforların ve metafor başlığı altında incelediğimiz dil sanatlarının öğretici bir işlevinin de olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu açıdan özellikle benzetme sanatı birşeyi somutlaştırmak ve akılda kalıcı olmasını sağlamak açısından dilde önemli bir yere sahiptir.

İncelenen çocuk kitaplarındaki bazı benzetmelere örnek olarak şunlar verilebilir:

“Buz gibi soğuk su”. (İçöz, 2000: s.14)

“Gökyüzü gibi mavi gözlük” (Kolektif, 2009: s.15)

“Tığ gibi ince adam” (Ak, 1997: s.10).

“Kaymak gibi pürüzsüz taş” (Ak, 2004: s.12).

Bu örnekler incelendiğinde benzetme sanatının anlamı kuvvetlendirmek amacıyla kullanılmasının yanısıra; aynı zamanda kavramların somutlaştırılması işlevini de gördüğünü söyleyebiliriz. Diğer taraftan benzetme ilişkisi kurulan kavram veya sözcüklerin çocuk tarafından bilinmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. “Tığ gibi ince adam” ve “kaymak gibi pürüzsüz taş” benzetmelerinde “tığ” nesnesi veya “pürüzsüz” kavramı bilinmiyorsa çocuk tarafından bu benzetmelerin daha zor anlaşılabilceği düşünülmektedir.

Dil sanatları kategorisi altında incelediğimiz kişileştirme sanatı da anlatıma ahenk katarak estetik açıdan katkı sağlamaktadır. Bunun yanında benzer özelliklerden yola çıkarak farklı düzlemlerde düşünmeyi okura sunmaktadır. İnsan dışındaki varlıklara insan özelliklerinin yüklenmesi ile bir çeşit benzetme ilişkisi kurularak, somutlaştırma sağlanmaktadır.

İncelenen kitaplarda rastlanan bazı kişileştirme örnekleri şu şekildedir:

“Rüzgar, saçınızı dağıtır ve sizinle oynamak istercesine şapkanızı uçurur” (Milbourne, 2008: s.5).

“Gece gökyüzünde yıldızlar göz kırpardı” (Keskingöz, 2012: s.32).

“Düdüğün nazlı sesi sokağa dalga dalga yayıldı” (Ak, 2007: s.29)

“Duvarda oynayan gölgeleri izledi” (Williams, 2007: s.24).

Kitaplarında bilimsel olguları veya doğa ile ilgili kavramları öyküleştirerek anlatan yayınevinin bir kitabından alıntılanan yukarıdaki “Rüzgar, şapkanı çıkarır ve saçlarını okşar” örneği; rüzgarın “hareket/esme gücü” nü vurgulamaktadır. Bunu vurgulamak için de canlılara has bir özellik olan “hareket etme” kabiliyetini rüzgara aktarmıştır. Yine yayınevinin başka bir kitabından alıntılanan “Gece gökyüzünde yıldızlar göz kırpardı” örneğinde de yıldızların “gece parlayan cisimler” olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu olgu, yanıp sönme ile insana ait bir özellik olan göz kırpma arasında bir bağlantı kurularak açıklanmıştır. Bu örneklerden yola çıkılarak denilebilir ki; kişileştirme sanatı bir yandan bilgiyi pekiştirirken bir yandan da duruma/olguya farklı bir açıdan bakabilmemizi sağlamaktadır.

İncelenen kitaplarda kişileştirme ve benzetme sanatı ortalamalarına bakıldığında kitap başına 1 kişileştirme veya 1 benzetmenin düşmediği görülmektedir. Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında bir düşüncüyü veya bir kavramı sanatsal bir kaygı ile vermek isteyen tüm kitaplarda bu iki dil sanatının uygun bir şekilde kullanılmasında bir sakınca olmadığı söylenebilir.

SONUÇ

Yapılmış olan bu çalışmada, okul öncesi dönem resimli çocuk kitaplarının içerisindeki dil sanatları farklı değişkenlere göre incelenmiştir. Buna göre 180 adet resimli çocuk kitabı incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen kitapların basım yıllarının 2003-2014 yılları arasında yoğunluk gösterdiği, %64,4’inin yazarının kadın, %35,6’inin yazarının erkek olduğu, %29,4’ünün çeviri, %70,6 Türkçe olduğu saptanmıştır.

Araştırma sonucuna göre incelenen kitapların %21,7’sinde hiç deyim kullanılmazken, %18,9’unda 5 ve daha üstünde deyim kullanıldığı görülmüştür. İncelenen kitapların %41’inde hiç mecaz ifade görülmezken, 5 ve daha üstü mecaz kullanımına %4,5’inde rastlanmıştır. Kişileştirme sanatı, incelenen kitapların %55’inde hiç yokken, 5 ve daha üstü kullanımı kitapların %2,9’unda görülmüştür. Benzetme sanatı, incelenen kitapların %63,7’sinde hiç yokken, kitapların %1,1’inde 5 ve üstü kullanım olduğu saptanmıştır.

Araştırma sonucunda, yazarın cinsiyetine göre dil sanatları kullanım düzeyine bakıldığında; erkek yazarlar kitaplarında deyim ve mecazı kadınlara göre daha sık kullanmıştır. Yine mecaz ve deyim kullanımına çeviri kitaplarda daha çok rastlanmıştır. İncelenen kitaplardaki söz sanatlarının kullanımı yıllara göre pek farklılık göstermemiştir.

Elde edilen bulgulara göre genel olarak dil sanatlarının kullanımının yıllara göre değişmediği saptanmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen resimli çocuk kitaplarında dil sanatlarının ortalamasına bakıldığında deyimim en sık kullanılan dil sanatı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç deyim açısından oldukça zengin olan dilimiz için şaşırtıcı değildir. Diğer ortalamalara bakıldığında deyim takiben sırası ile mecaz sözcük, kişileştirme sanatı ve benzetme sanatı gelmektedir.

Dil sanatlarının kullanım ortalamasına bakıldığında ise deyim kullanımının ortalama 2’yi mecaz kullanımının ortalama 1’i geçmediği ve benzetme ile kişileştirmenin ortalama kullanımının 1’i bulmadığı söylenebilir.

Elde edilen bulgular sonucunda, her bir dil sanatı kullanım düzeyi açısından birbirleriyle ilişkili bulunmuştur. Dil sanatlarının birbirleri arasındaki ilişkiye bakıldığında deyim ile mecaz ve kişileştirme ile benzetme arasındaki ilişki, her bir dil sanatının birbiri ile ilişkisine göre daha güçlü bulunmuştur.

KAYNAKLAR

1. Arslan, M. M., ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Millî Eğitim*, 35(171), 100-108.
2. Baş, B. (2010). Söz Varlığının Oluşumu ve Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27(27), 137-159.
3. Beykan, M. (2012). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazımında Çeviri Sorunları. Sever, S. (Haz.),3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu:05-07 Ekim-Ankara (s.991-994). Ankara:Ankara Üniversitesi Yayınları.
4. Çalışandemir, F. (2014). Okul Öncesi Çocuğun Gelişim ve İhtiyaçları. S. Seven (Ed.). *Okul Öncesi Eğitime Giriş* (s. 60-82). Ankara:Pegem Akademi.
5. Çalışkan, N. (2009). Metaforların İzinde Bir yazarın Kavramlar Dünyasına Giriş: Cemil Meriç’in Bu Ülkesi’nde Kitap Metaforları. *Dil Araştırmaları*, 4, 87-100.
6. Chanda, I. (2012). Metaphor Translation as a Tool of Intercultural Understanding. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, 14(4), 2.
7. Kardaş, C., Alp, D. (2013). Çocuk Edebiyatı ve Medya. Ankara: Eğiten Kitap, 27
8. Maury, L. (1987). Piaget ve Çocuk (N. Sarıca, ÇEV). Ankara: De Ki Basım Yayımları. (2008).
9. Mürsel, C. (2009). Deyim ve atasözlerinin öğretiminde karikatürün etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
10. Owens, R. E. (1996). Language development: An introduction.
11. Özdemir, A. (2006). İlköğretim Atasözleri Deyimler Sözlüğü. *Bordo Siyah Klasik Yayınları, İstanbul*.
12. Shaw, D. M., Barry, A., & Mahlios, M. (2008). Preservice Teachers’ Metaphors of Teaching in Relation to Literacy Beliefs. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 14(1), 35-50.

13. Skorczynska Sznajder, H. (2010). A Corpus-based Evaluation of Metaphors in a Business English Textbook. *English for Specific Purposes*, 29(1), 30-42.
14. Şahin, S., Beştaş, M. (2012). Çizgi Filmlerde Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı. Sever, S. (Haz.)3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu:05-07 Ekim-Ankara (s.499-505). Ankara:Ankara Üniversitesi Yayınları.
15. Şeyihoğlu, A., ve Gencer, G. (2011). Hayat Bilgisi Öğretiminde ‘Metafor’ Tekniğinin Kullanımı. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 8(3), 83-100.
16. Şirin, M. R. (2000) 99 Soruda çocuk edebiyatı. *İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları*.
17. Topbaş, S. (2006). Dil ve Kavram Gelişimi. Ankara: Kök Yayıncılık.
18. Ural, S. (2013). Okul Öncesi Çocuk Kitaplarının Tanımı. M. Gönen (Ed.). Çocuk Edebiyatı.(s.33-55). Ankara: Eğiten Kitap.
19. Vosniadou, S. (1987). Children and Metaphors. *Child development*, 870-885.
20. “It’s raining/cats/and/dogs” <http://www.phrases.org.uk/meanings/raining%20cats%20and%20dogs.html>